

3. Бакалінська О.О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 17-21.
4. Бакалінська. О.О. Конкурентне право. Київ: КНТЕУ, 2009. 379 с.
5. Галуцько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти : монографія. Херсон, 2008. 348 с.
6. Галуцько В.В. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання / В.В. Галуцько, О.М. Єшук. Actual problems of corruption prevention and counteraction. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua>. (дата звернення: 17.03.2020 р.).
7. Code de commerce. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000005634379&dateTexte=vig>. (access date: 12.03.2020)
8. Competition. Cartels. URL: http://ec.europa.eu/competition/cartels/overview/index_en.html. (access date: 18.03.2020)
9. ECN Model Leniency Programme: 2018 revision. URL: http://ec.europa.eu/competition/ecn/mlp_revised_2018_en.pdf. (access date: 15.03.2020)
10. US Department of Justice Antitrust Division Manual, Fifth Edition, November 2012. URL: <http://www.justice.gov/atr/public/divisionmanual/atrdivman.pdf>. (access date: 10.03.2020)

ПОДЗИГУН Г. В.,

здобувач кафедри адміністративного
та господарського права
(Запорізький національний університет)

УДК 342 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.12>

СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей суспільних відносин у сфері цифрової трансформації в якості об'єкта публічного адміністрування. Акцентовано увагу на тому, що поширення процесів інформатизації, комп'ютеризації та діджиталізації, що утворюють сферу цифрової трансформації України, вимагають від держави забезпечення високого рівня організації суб'єктів публічного адміністрування, використання електронних форм їх взаємодії з населенням та застосування нових інформаційно-комунікативних методів у сфері управління державними та суспільними справами.

З'ясовано, що суспільні відносини у сфері цифрової трансформації як об'єкт публічного адміністрування структурно сформовано із суспільних відносин, що виникають у зв'язку з: 1) реалізацією виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів публічного адміністрування; 2) наданням електронних адміністративних послуг; 3) притягненням особи до адміністративної відповідальності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій; 4) забезпеченням прав і свобод громадян через використання інформаційно-комунікаційних технологій, що пов'язано із запровадженням інституту електронної петиції.

Визначено, що діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері цифрової трансформації реалізується через інструменти публічного адміністру-

вання – нормативні акти, адміністративні акти та адміністративні договори, а також шляхом прийняття проектів та стратегій, що мають на меті: 1) реформування окремих сфер суспільного життя та 2) визначення загальних аспектів цифрової трансформації держави.

Встановлено, що спеціальним суб'єктом публічного адміністрування, на якого покладено обов'язки щодо формування та реалізації державної політики у сферах цифровізації, електронного документообігу, надання електронних адміністративних послуг та електронної ідентифікації є Міністерство цифрової трансформації України.

Ключові слова: електронні адміністративні послуги, публічне адміністрування, суб'єкт публічної адміністрації, суспільні відносини, цифрова трансформація.

Podzihun H. V. Public relations in the digital transformation sphere as an object of public administration

The paper studies the peculiarities of the public relations in the digital transformation sphere as an object of public administration. It is stressed that the IT development, computerization and digitalization which comprise the digital transformation of Ukraine necessitate that the state should ensure a high level of organization of the public administration entities, application of the electronic forms of their interaction with population and use of new information and communication methods in the sphere of governance and public control.

It has been clarified that the public relations in the digital transformation sphere as an object of the public administration are structurally arranged on the basis of the public relations that arise in connection with: 1) exercise of the executive functions of the public administration entities; 2) provision of electronic administrative services; 3) bringing a person to administrative liability with the use of information and communication technologies; and 4) safeguarding the rights and freedoms of citizens through use of the information and communication technologies which entails establishment of the e-petition institute.

It has been defined that the activities of the public administration entities in the digital transformation sphere is accomplished via the public administration instruments such as regulatory acts, administrative acts and administrative agreements as well as by adopting projects and strategies that are aimed at: 1) reformation of certain spheres of the public life and 2) determination of the general aspects of the digital transformation of the state.

It has been established that the Ministry of Digital Transformation of Ukraine is a special subject of the public administration which is responsible for the formation and accomplishment of the state policy in the sphere of digitalization, electronic document management and provision of the electronic administrative services and electronic identification.

Key words: *electronic administrative services, public administration, entity of public administration, public relations, digital transformation.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології та їх широке впровадження у суспільне життя істотно впливають на розвиток охорони здоров'я, освіти, культури, промисловості та інші сфери життя, а також на взаємовідносини людини та держави. За таких умов відбувається удосконалення публічного адміністрування шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні державними та суспільними справами з метою досягнення сталого розвитку держави та забезпечення публічних інтересів населення.

Враховуючи євроінтеграційний курс Української держави, сфера цифрової трансформації виступає віддзеркаленням практичного позитивного європейського досвіду в частині обраної моделі публічного адміністрування. Процесами інформатизації, комп'ютеризації та діджиталізації опосередковано необхідність впровадження високого рівня організації функціонування суб'єктів публічного адміністрування, використання електронних форм їх взаємодії з населенням та застосування нових інформаційно-комунікативних методів під час надання адміністративних послуг тощо.

Крім того, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє становленню України як повноцінної цифрової держави нарівні з іншими розвиненими державами. Вказане обґрунтовує необхідність з'ясування особливостей суспільних відносин у сфері цифрової трансформації.

Стан наукового дослідження питання. Окремі аспекти сфери цифрової трансформації України було висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: О.П. Голубицького, П.І. Жежничка, І.В. Клименка, К.О. Линьова, В.І. Мищишина, Г.Г. Почепцова, О.М. Соловійова, О.Б. Шевчук та інших. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, сфера цифрової трансформації постійно удосконалюється, а тому є малодослідженою у науці, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є дослідження сутності сфери цифрової трансформації в якості об'єкта публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу. В умовах переходу від постіндустріального до інформаційного суспільства все актуальнішим видається вислів Уїнстона Черчіля: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Інформаційне суспільство як якісно нова форма суспільного життя характеризується глобальними інформаційними технологіями, що знаходять свій вияв у процесах інформатизації, комп'ютеризації, роботизації та діджиталізації [16, с. 124] та вимагають відповідних змін від держави.

Враховуючи вказані положення, концепцією «публічного адміністрування», що є реакцією на сучасні тенденції розвитку адміністративного права та виступає базисом управління державними та суспільними справами, передбачено, що публічне адміністрування досягає своєї мети за умови відображення реальних потреб, сучасних соціальних запитів і цінностей населення та належного на них реагування [5, с. 9]. Відповідно, відбувається удосконалення моделі публічного адміністрування з урахуванням найважливіших потреб сучасності шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій у внутрішньому управлінні державними та суспільними справами.

Аналізуючи термін «цифрова трансформація», вбачається за доцільне констатувати, що: 1) єдине змістовне визначення вказаного поняття є відсутнім, та 2) вказаний термін вживається, переважно, у сфері бізнесу (підприємництва). Проте, беручи за основу позиції окремих дослідників [17, с. 94], приходимо до висновку, що під «цифровою трансформацією» необхідно розуміти процес втілення інформаційно-комунікаційних технологій у найважливіших сферах життя суспільства для забезпечення належної життєдіяльності людини, суспільства, держави та їх взаємодії між собою. Вказаними технологіями, як вже було згадано, виступають процеси інформатизації, комп'ютеризації, роботизації та діджиталізації, що формують специфіку суспільних відносин у цифровій сфері України.

Специфікуючи суспільні відносини, що входять до предмету адміністративного права [1], до умов цифрової трансформації, можливим є їх групування таким чином:

- 1) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів публічного адміністрування;
- 2) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з наданням електронних адміністративних послуг;
- 3) суспільні відносини, які виникають у зв'язку з притягнення особи до адміністративної відповідальності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій;
- 4) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з забезпеченням прав і свобод громадян через використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід вказати, що першу групу суспільних відносин, які є об'єктом публічного адміністрування та яких детерміновано цифровою трансформацією, є ті, що виникають під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів публічного адміністрування, систему яких утворюють:

1) органи державної виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади;

2) органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад;

3) суб'єкти делегованих повноважень, якими можуть виступати інститути громадянського суспільства: громадські організації, громадські ради, що утворюються при органах державної виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;

4) суб'єкти, яких не віднесено до органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, але яких наділено окремими повноваженнями у сфері публічного адміністрування. Серед них: Верховна Рада України, Президент України, Національний Банк України, військово-цивільні адміністрації тощо.

Окремо слід зупинитися на діяльності спеціального суб'єкта публічного адміністрування – Міністерства цифрової трансформації України, яке функціонує з 02.09.2019 року з метою становлення України як цифрової держави, тобто «такої, що допомагає, а не заважає». Вказане передбачено цілями Міністерства цифрової трансформації України до 2024 року [7].

Відповідно до Положення про Міністерство цифрової трансформації, на нього покладено обов'язки щодо формування та реалізації державної політики у сфері: цифровізації, зокрема, електронного урядування; впровадження електронного документообігу; розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; надання електронних та адміністративних послуг; електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації та інвестицій в ІТ-індустрію тощо [9].

Публічно-владна управлінська діяльність означених суб'єктів реалізується через інструменти публічного адміністрування, до яких належать: нормативні акти, індивідуальні акти та адміністративні договори. Відповідно, ст. 26 проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» передбачено можливість прийняття нормативно-правового акту у вигляді електронного документу з використанням електронного цифрового підпису та з дотриманням вимог законів, що регулюють питання створення електронних документів, електронного документообігу та електронного цифрового підпису. Крім того, у разі надсилання нормативно-правового акту у вигляді електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох носіях інформації кожен з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа [13].

Крім вказаних форм, публічне адміністрування може здійснюватися шляхом прийняття різного роду проектів та стратегій суб'єктами публічного адміністрування. Вказані документи приймаються:

1) стосовно реформування окремих сфер суспільного життя (наприклад, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» тощо) або 2) щодо визначення загальних аспектів цифрової трансформації держави. Прикладами останніх є проекти «Цифрова адженда – 2020» [18] та «Цифрова держава» [12].

Слід вказати, що проектом «Цифрова адженда – 2020» [18], якого було розроблено громадською організацією «ХайТек Офіс», передбачено програму реалізації політики цифрової трансформації України шляхом «цифровізації» економіки, освіти, телебачення, інфраструктури, державного управління, соціально-економічної сфери, а також із використанням здобутків наукових досліджень у сфері «цифрових» технологій. У свою чергу, проект «Цифрова держава» [12], якого заплановано втілити до 2024 р., на відміну від «Цифрової

адженди – 2020», є розробкою Міністерства цифрової трансформації України. На офіційному веб-сайті Єдиного порталу державних послуг Дія у розділі «Plan2.Дія» зазначено, що до складників сучасної «цифрової держави» належать:

1) електронне урядування (здійснення процесів управління у державі за допомогою інформаційних технологій, внаслідок чого вказані процеси стають ефективними та прозорими, а кожен громадянин матиме доступ до будь-якої інформації про державу);

2) кібербезпека (уся державна та приватна інформація має бути захищеною від несанкціонованого використання, шляхом спеціальних заходів, що забезпечують конфіденційність і цілісність даних);

3) електронна демократія (громадяни управляють державою через референдуми, голосування, громадські бюджети, консультації та опитування за допомогою інформаційних технологій);

4) електронний бізнес (організація бізнесу за безготівковими розрахунками та електронним документообігом);

5) електронний суд (повністю електронний документообіг: онлайн-подання процесуальних документів, обмін документами між судами, установами й учасниками судового процесу, розгляд окремих справ онлайн);

6) електронна охорона здоров'я (кожен пацієнт має власну електронну медичну картку, а кожна лікарня матиме повністю цифрову інфраструктуру: Wi-Fi, електронний обмін медичними даними пацієнта між різними установами (телемедицина) та систему дистанційного моніторингу стану пацієнта);

7) електронна освіта (електронізація процесу навчання: замість паперових журналів – електронні, замість зошитів – електронні документи, замість підручників – навчальний контент на різних носіях);

8) електронна транспортна система (у громадському транспорті впроваджується електронний квиток, а в кожному місті створюються проекти мобільного паркування й управління трафіком);

9) розумні міста (створюється електронна модель, що допомагає вирішувати нагальні проблеми кожного міста: інтегровані інформаційні системи розв'язують проблеми з транспортом, впроваджуються «зелені» технології, у кожного міста є доступний план забудови, розвитку промислового й природного капіталу);

10) цифрові навички (запровадження програми навчання загальних і професійних цифрових навичок, що дасть змогу всім громадянам опанувати базову цифрову грамотність);

11) повсюдний інтернет (національний план розвитку широкосмугового доступу до інтернету, особливу увагу приділено покриттю у сільській місцевості) [12].

Необхідно вказати, що аналогічні стратегії та проекти прийнято у більшості розвинутих держав. Серед них: Європейський Союз – «Цифрова Європа 2020» (2010 р.), Німеччина – «Індустрія 4.0.» (2011 р.), Китай – «Інтернет плюс» (2015 р.), Швеція – «Шведська національна стратегія цифровізації» (2017 р.) та інші (понад 86) [20, с. 180].

Що стосується до другої групи суспільних відносин, яких пов'язано з цифровою трансформацією та які є об'єктом публічного адміністрування, то до них належать ті, що виникають у зв'язку з наданням електронних адміністративних послуг.

Основним нормативно-правовим актом, яким регламентовано запровадження інформаційних технологій в управлінні державними і суспільними справами є Концепція розвитку електронного урядування в Україні [11]. Відповідно до означеної Концепції, основною причиною запровадження електронного урядування (та цифрової трансформації України загалом) стало те, що «цифрове» життя громадян потребує високого рівня організації діяльності органів влади, зокрема, розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

При цьому, розвиток електронного урядування на сучасному етапі, згідно Концепції, здійснюється шляхом трансформаційного підходу через застосування сучасних інноваційних підходів, методологій та технологій (зокрема, Інтернету речей, хмарної інфраструк-

тури, Blockchain, Mobile ID, shareding economy, просування методики опрацювання даних великих обсягів (Big Data)), нормативно-правового врегулювання принципів «цифровий за замовчуванням», «одноразове введення інформації» та «сумісність за замовчуванням», а також застосування перспективних форм організації виконання завдань і проектів розвитку електронного урядування, зокрема публічно-приватного партнерства [12].

Слід вказати, що надання електронних адміністративних послуг здійснюється кожним суб'єктом публічного адміністрування специфічно. Наприклад, Державним порталом адміністративних послуг передбачено надання послуг онлайн у таких сферах:

1) громадянство, міграція, переїзд: оформлення та видача паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм; оформлення і видача паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм; оформлення і видача паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм (вперше після досягнення 14-річного віку) тощо;

2) соціальний захист: анулювання ліцензії з посередництва у працевлаштуванні за кордоном за заявою ліцензіата; видача ліцензії на право провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном; переоформлення ліцензії з посередництва у працевлаштуванні за кордоном на ім'я спадкоємця тощо;

3) безпека та захист: анулювання ліцензії на провадження охоронної діяльності; видача ліцензії на виробництво вибухових матеріалів промислового призначення; реєстрація декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці тощо.

4) транспорт: анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом; видача ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом; оформлення (у тому числі замість втраченого або викраденого) та обмін посвідчення члена екіпажу тощо;

5) інші сфери господарської діяльності: видача дозволів суб'єктам космічної діяльності України на проведення переговорів з іноземними суб'єктами господарської діяльності з питань дослідження і використання космічного простору; реєстрація організації колективного управління [3].

У той же час, Головний сервісний центр МВС України надає єдину електронну адміністративну послугу – довідку про несудимість [8].

Між тим, органами місцевого самоврядування у м. Харкові передбачено окремі заходи щодо забезпечення надання адміністративних послуг електронно: відправлення звернення через Карту звернень громадян у Харківську міську раду; запис до електронної черги Центру надання адміністративних послуг; запис дитини у дитячий навчальний заклад тощо [6].

Слід зазначити, що реалізація надання адміністративних послуг електронним способом здійснюється за рахунок використання технології Mobile ID, яка є персональним кваліфікованим цифровим підписом, а також сервісом, що дозволяє абоненту використовувати мобільний телефон зі встановленою у ньому SIM-картою, як засіб для безпечної електронної ідентифікації [2, с. 140]. Вказана технологія широко застосовується з 2018 р., а надають її оператори мобільного зв'язку. Технологія Mobile ID, крім надання адміністративних послуг, також використовується у таких сферах: а) електронна ідентифікація на державних та електронних ресурсах з підтримкою сервісу MobileID; б) система електронної звітності (кабінет платника податків: ідентифікація на ресурсі та доступ до усіх сервісів Державної фіскальної служби); в) система електронного документообігу, у тому числі, під час підписання договорів, накладних в електронній формі (ведення електронного документообігу в системах Star.Docs, Deals, Megapolis.DocNet, Document.Online, EDIN, Вчасно, АСКОД, SmartSign); г) комерційні електронні послуги [19].

Окрему групу суспільних відносин у сфері цифрової трансформації становлять ті, що виникають у зв'язку з притягнення особи до адміністративної відповідальності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Так, ст. 14² Кодексу України про адміністра-

тивні правопорушення передбачено, що особа підлягає адміністративній відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, тобто в режимі фотозйомки (відеозапису) або за допомогою технічних засобів, що дають змогу здійснювати фотозйомку або відеозапис та функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [4]. Показово, що у подальшому очікуваним є розширення практики використання інформаційно-комунікаційних технологій в означеній сфері.

Особливої уваги заслуговують суспільні відносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням прав і свобод громадян через використання інформаційно-комунікаційних технологій. Прикладом є впровадження у практику Української держави інституту електронної петиції. Зазначимо, що нормативною основою регулювання подання електронних петицій є Закон України «Про звернення громадян» [10]. Відповідно, електронна петиція є особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування [10, ст. 9].

Взявши за основу положення ст. 23¹ Закону України «Про звернення громадян», можна виокремити ключові положення, що характеризують сутність електронної петиції: 1) електронні петиції адресуються Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та органам місцевого самоврядування; 2) для створення електронної петиції необхідно заповнити спеціальну форму на офіційному веб-сайті органу, якому її адресовано, або веб-сайті громадського об'єднання, що здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій; 3) електронна петиція підлягає розгляду, за умови збору на її підтримку не менш як 25000 підписів громадян (вказане не стосується місцевих петицій, адже для них кількість голосів встановлюється статутом територіальної громади) протягом не більше трьох місяців [10].

Що стосується місцевих петицій, то з цього приводу в якості прикладу можливо навести положення ст. 4.9 Рішення Вінницької міської ради від 29.01.2016 р. № 91 «Про зміни до статуту територіальної громади міста Вінниці», відповідно до яких електронна петиція розглядається органами та посадовими особами Вінницької міської ради за умови збору на її підтримку не менше 350 підписів громадян протягом 14 календарних днів з дня оприлюднення петиції [14]. У той же час, відповідно до Рішення Одеської міської ради № 424-VII від 16.03.2016 р. «Про затвердження Порядку розгляду електронних петицій, адресованих органам місцевого самоврядування м. Одеси», електронна петиція до органів місцевого самоврядування м. Одеси розглядається за умови збору на її підтримку протягом не більш як 3-х місяців з дня її оприлюднення 1000 підписів громадян [15].

Висновки. Отже, цифровою трансформацією опосередковано зміни у різноманітних сферах суспільного життя. Поширення процесів інформатизації, комп'ютеризації та діджиталізації впливає на пріоритетність відповідного рівня функціонування суб'єктів публічної адміністрації з обов'язковим використанням електронних форм їх взаємодії з населенням та застосування нових інформаційно-комунікативних методів.

Як об'єкт публічного адміністрування, суспільні відносини у сфері цифрової трансформації структурно сформовано із суспільних відносин, що виникають у зв'язку з: 1) реалізацією виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів публічного адміністрування; 2) наданням електронних адміністративних послуг; 3) притягненням особи до адміністративної відповідальності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій; 4) забезпеченням прав і свобод громадян через використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
2. Белікова М.І. Концепції розвитку електронного урядування та електронної демократії в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. № 35. С. 137–145.

3. Єдиний державний портал адміністративних послуг URL : <https://my.gov.ua/info/services/online/9?isOnline=True>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
5. Основи публічного адміністрування: навч. посіб. / Ю.П. Битяк, Н.П. Матюхіна, М.С. Ковтун та ін.; за заг. ред. Н.П. Матюхіної. Харків : Право, 2018. 172 с.
6. Офіційний веб-сайт електронного самоврядування в м. Харкові. URL : http://eu.infocity.kharkov.ua/?page_id=1082.
7. Офіційний веб-сайт Єдиного порталу державних послуг Дія. URL : <https://plan2.diia.gov.ua>.
8. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ URL : <https://odk.mvs.gov.ua/>
9. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.
10. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
11. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text>
12. Проект «Цифрова держава»–«Дія». URL: <https://intelserv.net.ua/news/material/id/710>.
13. Проект Закону про нормативно-правові акти № 7409 від 01.12.2010 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123.
14. Рішення Вінницької міської ради від 29.01.2016 р. № 91 «Про зміни до статуту територіальної громади міста Вінниці» URL : <https://www.vmr.gov.ua/ContentLibrary/f818982f-51aa-4e1e-b8da9683.pdf>.
15. Рішення Одеської міської ради № 424-VII від 16.03.2016 р. «Про затвердження Порядку розгляду електронних петицій, адресованих органам місцевого самоврядування м. Одеси» URL : <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/81264>.
16. Становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред.: Г.П. Климова, Ю.Є. Атаманова. Харків : Право, 2015. 452 с.
17. Струтинська І.В. Дефініції поняття «цифрова трансформація». *Економіка та управління підприємствами*. 2019. Вип. 48-2. С. 91–96.
18. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року URL : <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
19. Цифровий підпис. Mobile ID послуга від «Київстар». Веб-сайт оператора мобільного зв'язку «Київстар» URL : <https://kyivstar.ua/uk/business/products/mobile-id>.
20. Яненко І.Г. Цифрова трансформація промисловості України: ключові акценти. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 4. С. 179–184.

